

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ

Анотація. У статті обґрунтовуються поняття моделювання, моделі, розкриваються особливості моделювання в технічних і гуманітарних науках; охарактеризована сутність педагогічної експертизи, й обґрунтована необхідність розробки її моделі; розкриті теоретичні підходи до моделювання педагогічної експертизи (системний, проектний, регіональний); виокремлені загальнонаукові й специфічні принципи моделювання; охарактеризовані компоненти структури моделі педагогічної експертизи системи загальної середньої освіти регіону.

Ключові слова: моделювання, модель, педагогічна експертиза, компоненти структури, загальна середня освіта, регіональна система освіти.

Аннотация. В статье обосновываются понятия моделирования, модели; раскрываются особенности моделирования в технических и гуманитарных науках; охарактеризована сущность педагогической экспертизы и обоснована необходимость разработки её модели; раскрыты теоретические подходы к моделированию педагогической экспертизы (системный, проектный, региональный; выделены общенаучные и специфические принципы моделирования; охарактеризованы компоненты структуры модели педагогической экспертизы системы общего среднего образования.

Ключевые слова: моделирование, модель, педагогическая экспертиза, компоненты структуры, общее среднее образование, региональная система образования.

Annotation. In the article the notions of design and model are grounded. The features of design in sciences engineering and humanitarian are figured out. The essence of pedagogical examination is described and the necessity of development of its model is grounded. Theoretical approaches to the design of pedagogical examination are exposed (system, project, regional). Scientific and specific principles of design are selected. The structure components of model of pedagogical examination of the system of secondary education are described.

Key words: modeling, model, pedagogical examination, structure components, secondary education, regional system of education.

Актуальність. Сучасні соціально–політичні й економічні зміни в суспільстві зумовили необхідність переходу до інноваційних технологій управління, ефективного використання нових економічних, соціальних і організаційних механізмів, створення відповідних умов для реалізації здібностей кожної особистості з урахуванням її нахилів, підготовки й індивідуальних особливостей. За таких умов постала потреба оновлення управління в освіті. Відтак актуальним завданням стає обґрунтування й

упровадження нових, відкритих моделей управління навчальними закладами, в яких «органічно поєднуються засоби державного впливу та громадське управління»[6]. Таким засобом може бути експертиза, що, на думку науковців й практиків, передбачає не лише дослідження педагогічних явищ, об'єктів, процесів, результатів діяльності, а й узгодження пріоритетів діяльності навчальних закладів в межах державно-громадських вимог й інтересів учасників навчального процесу, і на цій основі прогнозування розвитку систем освіти, експертне оцінювання альтернативних рішень, визначення найкращих варіантів організації освітнього процесу фахівцями з метою поліпшення його якості.

Отже, постала проблема розробки концептуальної моделі педагогічної експертизи в системі загальної середньої освіти, яка у сучасних умовах стає суспільно-державним інститутом управління загальною середньою освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про актуальність проблеми експертизи в освіті свідчать численні теоретичні дослідження та публікації у педагогічній пресі. Серед яких варто відзначити наукові праці Г.Азгальдова, М.Алексєєва, О.Анісімова, С.Баронене, С.Братченка, Л.Буркової, Л.Даниленко, І.Драннікової, Л.Євланова, Д.Іванова, Є. Матвієвської, В.Панова, Г.Прозументової, А.Субетто, А.Тубельського, Є.Усової, В.Черепанова, Ю.Швалба, Г. Штомпеля, В.Ясвіна та ін.

З огляду на проблематику статті актуальними будуть праці вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені проблемам регіональної системи освіти, зокрема, праці сучасних учених М.Артюхова, Л.Ващенко, М.Дарманського, Г.Єльнікової, Б.Жебровського, Л.Калініної, В.Кваши, Г.Тимошко, В.Проданова та ін.

Вагомими для нашого дослідження будуть сучасні ідеї недетермінованості й непередбачуваності шляхів еволюції складних, особливо, гуманітарних систем, що обґрунтовані у синергетиці й розкриваються у, так званих, «м'яких моделях», що виокремлені у наукових працях В. Арнольда, А. Дахіна, В. Лугового, І. Пригожина, В. Тестова та ін.

Аналіз публікацій з означеної проблеми дозволяє стверджувати, що на сьогодні недостатньо досліджень, в яких значна увага приділялася б питанню моделювання експертної діяльності, використання моделей експертиз в управлінській діяльності для забезпечення стабільного функціонування й розвитку навчального закладу в сучасних умовах модернізації системи загальної середньої освіти.

Мета статті. Отже, мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні концептуальних засад розробки моделі педагогічної експертизи й визначення її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання (з лат. - modeling) – спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови й аналізу їх моделей. У широкому розумінні, моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання і чи не єдиним науково обґрунтованим методом наукових досліджень систем і процесів будь-якої природи в багатьох сферах людської діяльності [11]. Моделювання – дослідження об'єктів пізнання на їх моделях, а також побудова й вивчення моделей реальних явищ [10].

Науковою основою моделювання як методу пізнання і дослідження різних об'єктів і процесів є теорія подібності, в якій головним є поняття аналогії, тобто схожості об'єктів за деякими ознаками. Аналогія між об'єктами може встановлюватись за якісними й кількісними ознаками [10]. Серед багатьох відомих видів моделювання основними є математичне, імітаційне й статистичне, що можуть продуктивно й спільно застосовуватись у процесі дослідження різних систем, зокрема, системи освіти.

Модель – уявлена або матеріалізована система, що, відображаючи й відтворюючи об'єкт дослідження (природний чи соціальний), здатна замінити його так, що її вивчення дає нові відомості про об'єкт» [10]. Метою побудови моделей є створення штучних об'єктів, за допомогою яких з суттєвих для подальшого використання моделі позицій подаються (відображаються) реальні явища і/або системи.

Модель, що застосовується в наукових дослідженнях, має відповідати таким вимогам [5]:

- однозначно подавати (з необхідною глибиною деталізації) відповідні об'єкти дослідження, що створені природою чи людиною;
- бути допоміжним, природнім або штучним об'єктом, що замінює оригінал в процесі дослідження (на певному етапі дослідження), що здійснюється для отримання відомостей про оригінал;
- мати ті властивості оригіналу, що є суттєвими для даного дослідження.

Різні моделі, що використовуються на практиці, можуть характеризуватись множиною властивостей (ознак), що відображають специфіку їх створення й особливості застосування [3; 9].

Сутність педагогічної експертизи полягає у вивченні, дослідженні педагогічних явищ, процесів, проблем, результатів педагогічної діяльності, а також у прогнозуванні розвитку педагогічної системи, експертній оцінці альтернативних рішень та визначенні найкращих варіантів організації навчально-виховного процесу з метою підвищення його ефективності, поліпшення якості освітніх послуг, надання методичної допомоги керівникам, педагогам і педагогічним колективам.

У понятті «педагогічна експертиза» звернемо увагу на прикметник «педагогічна», що характеризує такі особливості даної експертизи:

- експертиза здійснюється для педагогічно значимих цілей, тобто вона орієнтується на те, щоб на основі аналізу й інтерпретації результатів одержати нову інформацію про те, як поліпшити якість освіти, навчання, виховання й розвитку особистості учня;
- вона надає принципово нову змістову інформацію про якість педагогічної роботи самого вчителя;
- здійснюється за допомогою методів, що органічно вписуються в логіку педагогічної діяльності;

- за допомогою експертизи посилюються контрольні-оцінні функції діяльності вчителя;

- деякі традиційно застосовувані методи й засоби навчання і виховання можуть бути трансформовані в методи й засоби педагогічної експертизи.

Потреба розробки моделі педагогічної експертизи в системі загальної середньої освіти регіону виникла внаслідок:

- відсутності науково-педагогічних підходів до проблеми розвитку експертизи в системі загальної середньої освіти;

- відсутності моделей, практичних схем, предметом структурування яких є педагогічна експертиза;

- становлення регіональних систем освіти;

- необхідності встановлення зв'язків між елементами й структурними компонентами традиційної та інноваційної системи освіти.

Вихідними положеннями у розробці моделі педагогічної експертизи системи загальної середньої освіти регіону є:

- системний підхід як напрям у методології наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єктів як систем, орієнтує дослідника на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення різноманітності типів зв'язків у ньому і зведення їх в єдину теоретичну картину. В педагогіці системний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків й зведення їх у єдину теоретичну картину [4, с. 305];

- проектний підхід, що визначається як актуальний (М. Артюхов, І. Бестужев-Лада, І. Єрмаков, А. Загвязинський, В. Ляудіс, Н. Стригун, І. Підласий, Л. Костира, І. Нікіфорова, Г. Щедровицький та ін.), оскільки забезпечує цілісність збалансованих і пов'язаних між собою навчальних закладів, що задовольняють різноманітні потреби мешканців регіону з урахуванням нахилів, потенціальних здатностей школярів, гуманістичних цінностей, а також їх регіональної культурної своєрідності;

- регіональний підхід, що дає можливість, з одного боку, враховувати регіональні особливості (історичні, культурні, соціально-економічні та ін.) у змісті, організації освітнього й навчально-виховного процесів, з іншого – розширювати мережу навчальних закладів різних типів та з різними освітніми послугами для забезпечення зростаючих потреб суспільства щодо отримання якісної освіти [2, с. 114];

- сталий розвиток цивілізації як домінуюча стратегія розвитку XXI ст. передбачає сталий розвиток його соціальних інституцій, у тому числі й системи загальної середньої освіти. Відтак концептуальною основою розвитку регіональної системи освіти має стати методологія сталого розвитку. На думку М. Багрова, цілі розвитку будь-якого регіону повинні вписуватися у світову стратегію розвитку. Проте вони повинні бути конкретизованими й розглянутими крізь призму регіону, гранями якої є соціум, здорове середовище й безпека. Все інше – засоби, а не цілі [1, с. 189].

Інноваційна мета системи освіти XXI ст. полягає в освітньому забезпеченні сталого розвитку цивілізації. Відтак сталий розвиток освіти передбачає організаційно-педагогічні зміни, новий вимір, масштаб, нові функції загальної середньої освіти через оновлення й модифікацію існуючих. Отже, викристалізовується нова глобальна мета, образ бажаного, модель сталого розвитку системи загальної середньої освіти у зміні через розширення її функцій – освітнє забезпечення сталого розвитку цивілізації. Визначена мета збігається з Програмою дій «Порядок денний на XXI століття», де наголос зроблено на «переорієнтацію освіти на питання сталого розвитку» [8, с. 327].

У моделюванні педагогічної експертизи системи загальної середньої освіти регіону визначимо дві групи принципів. До першої групи віднесемо загальнонаукові, а саме принцип системності, цілісності, інтегрованості, історизму, каузальності, діалектичного протиріччя й головної ланки [7].

Другу групу становлять специфічні принципи, серед яких варто виокремити такі:

1) процес і характер моделювання повинні забезпечувати адекватність моделі всієї сукупності суспільних вимог до змісту, характеру й структури педагогічної експертизи, а також регіональним особливостям системи освіти;

2) при моделюванні необхідно виходити із глибокого розуміння цілісності та системності експертизи;

3) у процесі моделювання необхідно неухильно дотримуватися єдності світоглядної й методологічної основи побудови моделі педагогічної експертизи, методологічні принципи її реалізації, що враховують сучасну філософію освіти, тенденції розвитку освіти;

4) моделювання повинне виходити з необхідності забезпечення якості та одночасної максимальної реалізації ідей гуманізації освіти та особистісного розвитку учня, його соціалізації, формування моральної парадигми.

5) при розробці моделі педагогічної експертизи в якості однієї з домінант повинна передбачатися практична спрямованість її використання, що забезпечує стабільне функціонування й сталий розвиток системи загальної середньої освіти регіону;

6) з огляду на динамічний характер нашого часу, життя й діяльності людей, характеру виробництва, технологій і суспільних відносин, модель педагогічної експертизи повинна передбачати зміни в освіті, у самій моделі й умовах її реалізації.

Мета розробки моделі полягає в необхідності відтворення ідеального образу педагогічної експертизи в системі загальної середньої освіти регіону, її обумовленість методологією сталого розвитку.

Традиційно технологія моделювання складних систем передбачає такі етапи її реалізації:

1. Формування цілей, для досягнення яких потрібно створювати модель.

2. Створення моделі чи комплексу різнорівневих моделей.

3. Використання моделей для розв'язання проблеми, вирішення задач (цей етап також називають моделюванням або симуляцією).

4. Аналіз адекватності результатів моделювання тим процесам, що відбуваються у реальних об'єктах, системах.

5. Коригування моделі з метою її удосконалення, підвищення рівня достовірності результатів, що отримані за її допомогою.

6. Інтегративний порядок вищенаведених етапів роботи з метою розширення функціональних можливостей, урахування повних даних і взаємозв'язків, залучення нових ідей тощо.

Оскільки педагогічна експертиза діє у межах загальних закономірностей розвитку системи освіти, то виокремлюються такі компоненти як цільовий, змістовий, організаційний, технологічний, оцінно-результативний.

Цільовий компонент передбачає постановку мети й завдань здійснення педагогічної експертизи, що дає уявлення про загальну векторну спрямованість розвитку освіти в регіоні, тобто орієнтує на ефективне функціонування й сталий розвиток системи загальної середньої освіти регіону. Основна мета педагогічної експертизи – визначити сутність ситуації (аналіз ситуації) у межах цілей і завдань, що визначені потребами учнів, їх батьків, завданнями суспільства щодо освіти, навчання, виховання підростаючого покоління; сформулювати проблеми та визначити умови, засоби й способи їх вирішення; виокремити шляхи реалізації педагогічного задуму й необхідні для цього ресурси: матеріальні, інтелектуальні, матеріальні; спрогнозувати можливі наслідки реалізації задуму

Змістовий компонент розкриває специфіку педагогічної експертизи, виокремлює її об'єкти, процеси або явища, зумовлює особливості здійснення, визначає проблеми, в яких віддзеркалюються потреби регіону в галузі загальної середньої освіти. Експертиза передбачає оцінку можливих інвестицій і отримання даних про ефективність їх вкладення; кількісну оцінку якості й отримання колективного міркування про педагогічний об'єкт,

процес або явище; підтримку педагогічної ініціативи, діяльності, проекту; вирізнення й організацію різних освітніх практик; виокремлення оригінальності педагогічних інновацій; визначення ефективності управління розвитком освіти; розвиток здатності педагогів до рефлексії власного досвіду; підтримка експериментального проекту, його спільного аналізу експертом й автором.

Організаційний компонент пов'язаний з формами й методами здійснення педагогічної експертизи, добором і комплектуванням експертних груп, характером існуючого оцінювання розвитку системи загальної середньої освіти регіону. В якості методів експертизи використовуються: індивідуальна експертна оцінка, морфологічний експертний метод, рейтинг, метод самооцінки, метод педагогічного консиліуму, метод експертної комісії, метод групових експертних оцінок тощо. Кожний метод експертних оцінок має власну сферу застосування, свої переваги, обмеження.

Технологічний компонент моделі складають технології експертного оцінювання. Технологія здійснення педагогічної експертизи передбачає визначення мету її проведення, послідовність етапів досягнення мети, технологію замірів й обробки результатів на кожному етапі і кінцевих результатів, засоби встановлення зворотного зв'язку. Розрізнять такі технології експертизи: перша – передбачає використання стандартних експертних методик; друга використовується у нестандартних ситуаціях, для яких не існує еталонів, норм. У таких ситуаціях експерт діє інтуїтивно – особистісним шляхом, який А.І.Субетто характеризує так: відповідно до своїх психологічних, психофізичних, психофізіологічних властивостей, власної системи гіпотез в інтелектуальному просторі, а також індивідуальним аксіоматикам різних класів переваг і згортання оціночних шкал у багатомірних просторах [12]. Існує і третій підхід вирішення питання щодо експертної техніки, що не зводиться ні до використання стандартних оціночно-діагностичних методик, ні к пріоритету інтуїтивно-особистісного шляхів. Третій підхід передбачає особливу технологію загальної організації

мислення експерта, що заснована на ідеях теорії системної мислєдїяльностї (Г.П. Щєдровицький та ін.). У профєсїйно-педагогїчному аспектї цей пїдхїд представлений вїдповїдною методикою формування експертного мислення [14]. Автор методики не дає визначення «експертного мислення», проте, що пїд ним розумїється певна технологїя здїйснення експертизи є очевидним.

Оцїнно-результативний компонент моделї забезпечує використання поряд з нормативним застосовування критерїального оцїнювання, що посилює об'єктивнїсть експертизи. Наявнїсть критерїального апарату, розробленого для проведення експертизи, дозволить не лише оцїнити можливїсть досягнення запланованих цїлей та результатїв, а й прогнозувати подальший розвиток педагогїчної системи. Критерїї розкриваються через систему показникїв.

Отже, модель педагогїчної експертизи мїстить п'ять компонентїв: цїльовий, змістовий, органїзацїйний, технологїчний, оцїнно-результативний. Вони мають мїж собою прямї й зворотнї зв'язки, спрямованї на досягнення однїєї мети, що вїдповїдає потребам усїх учасникїв педагогїчного процесу, концептуальним засадам освїтньої полїтики держави й сталого розвитку загальної середньої освїти рєгїону.

Висновки. Концептуальна модель спрямовує експертну дїяльнїсть в заданому напрямку й умїщує рїзнї компоненти об'єкту, предмету або явища, що є суттєвими для дїагностики, а також взаємозв'язки мїж ними. Для використання концептуальної моделї вона повинна бути операцїоналїзованою в емпїричнї індикатори, тобто вимїрювання, що неохбїднї для експертизи стану об'єкта й інтерпретацїї даних. Індикатори вимїрюються за допомогою рїзних технїк збору інформацїї (готових або спецїально розроблених). Компоненти, взаємозв'язки мїж ними, індикатори й методики складають експертну модель.

Значення моделювання не можливо переоцїнити. Тїльки завдяки йому можна визначити сукупнїсть властивостей модельованої системи, що повинна мати модель, тобто вїд мети моделювання залежить потрїбний

ступінь деталізації моделі [13]. Від визначених цілей моделювання залежить вибір й урахування в моделі тих чи інших особливостей і суттєвих параметрів досліджуваної системи-оригіналу.

Перспективи полягають в експериментальній апробації запропонованої концептуальної моделі для ефективного впровадження в практику регіональної системи освіти. Подальшого дослідження потребують механізми застосування моделей у практиці загальної середньої освіти регіону, врахування яких сприятиме забезпеченню стабільного функціонування й сталого розвитку системи освіти в цілому.

Література

1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития / М.В. Багров. – К.: Лыбидь, 2002. – 256 с.
2. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: [монографія] / Л. М. Ващенко. – К.: Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. – 360 с.
3. Гич Дж. Прикладная общая теория систем: [пер. с англ.] / Дж.Гич. – М. : Мир, 1981. – Т.1. – 336 с.; Т.2. – 736 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Калапуша Л.Р. Моделювання у вивченні фізики / Л. Р. Калапуша. – К. : Рад. школа, 1982. – 158с.
6. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI ст.: Затв.Указом Президента України від 17 квітня 2002року №347 // Освіта України. – 2002. – 23 квітня (№33). – С. 4-6.
7. Пономарьов О.С. Модель професійної діяльності фахівця : [текст лекції] / О.С. Пономарьов. – Х. : НТУ «ХПІ», 2006. – 36 с.
8. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» («Agenda 21»)/ Переклад з англійської: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
9. Раяцкас Р.Л. Система моделей планирования и прогнозирования / Р.Л. Раяцкас. – М. : Экономика, 1976. – 296 с.
10. Самарский А.А. Математическое моделирование. Идеи, методы, примеры [2-е изд., испр.] / А.А. Самарский, А.П. Михайлов. – М. : Физматиздат, 2001.- 316 с.
11. Создание единого информационного пространства системы образования/ Школа – семинар: Серия материалов / Под общей редакцией д.т.н., проф. Н.А.Селезневой и д.т.н., проф. И.И. Дзегеленка. – М., 3-5 ноября 1998 г.
12. Суббето А.И. От квалиметрии человека – к квалиметрии образования (Генезис)/ А.И. Суббето // Введение в квалиметрию высшей школы. - В 4 кн. - Кн.III. - Общая квалиметрия и специальные методы квалиметрии. - М. : Иссл. Центр Госкообразования СССР по проблемам управления качеством подготовки специалистов, 1991. – 240 с.
13. Томашевський В.М. Моделювання систем / В. М. Томашевський. – К. : ВНМ, 2005. – 352 с.
14. Формирование экспертного мышления (материалы учебных модулей из программы подготовки экспертов). Ч.1. Методологические основы инспекции в экспертной педагогической деятельности/ Под. ред. О.С.Анисимова. – Новокузнецк : Издательство ИПК, 1999. - 24 с.